

Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy

Vybrané rozdíly v kvalitě života českých seniorů ve městě a na venkově

Lucie Vidovičová

Abstrakt

Príspevek prezentuje vybrané dimenze konceptu kvality života ve stáří v pohledu urbánní vs. rurální prostředí a pokouší se přispět k rozpravě, zda je venkov, anebo spíše město, (nej)vhodnějším místem k zestárnutí. Venkov je ve veřejném diskurzu často zkratkovitě vnímán jako zpátečnický, nudný, jednotilý, vylišující se, stárnoucí, chudý, a co do služeb neobsložený. Oproti tomu města bývají stereotypně pojímána jako progresivní, rostoucí, bohatá, rychlá, ale také anonymní a nebezpečná. Tyto aspekty pak mohou různou měrou ovlivňovat percipovanou kvalitu života u starších respondentů. Studie využívá dva datové soubory reprezentativní pro seniorskou městskou (n = 1921) a rurální (n = 1235) populaci starší 60 let. Čtyřicet šest indikátorů je na základě teoretického studia literatury rozděleno do osmi dimenzí kvality života: vztahy s rodinou a přáteli, emocionální well-being, materiální well-being, zdraví, ekonomická aktivita a veřejné aktivity, pocit přináležení k lokální komunitě, osobní bezpečí a mobilita. Ve více než jedné třetině sledovaných indikátorů vykazují města i vesnice přibližně stejné hodnoty, ve 20 % indikátorů poskytují města výhodnější podmínky pro kvalitu života ve vyšším věku, ale v celých 43 % je pozitivněji hodnoceno prostředí a kvalita života ve vesnických oblastech. Čeští venkovští senioři jsou subjektivně zdravější, mají vyšší příjmy a menší náklady na bydlení, mají lepší vztahy ve svém sousedství, ve kterém se cítí bezpečně a jsou s ním o něco pevněji spjati. Městští senioři jsou zvýhodněni lepší dopravní infrastrukturou a příležitostmi pro kulturně produktivní aktivity, které mohou být i funkcí jejich v průměru vyššího vzdělání. V diskusi upozorňujeme na „deficitní“ přístup vybraných politiků k životním podmínkám na vesnicích, které nejsou hodnoceny jako svébytné podle principu souladu mezi jedincem a jeho životním prostorem, ale spíše jako méněcenné vůči kontextům urbánním.

Klíčová slova: senioři, město, venkov, kvalita života, ČR

Abstract

The paper presents an analysis of the rural-urban divide in terms of the quality of life of older people in the Czech Republic. The results aim to contribute to the debate about whether the countryside or the city is the better place to grow old. In public discourse, the term "rural" is often equated with conservatism, boredom, uniformity, deprivation, ageing, social exclusion, and underdeveloped services. In contrast, cities are stereotypically conceived as progressive, growing, rich, fast-paced, but also anonymous and dangerous. These aspects can influence the perceived quality of life of older respondents to varying degrees. The study uses two data sets representative of the senior urban (n = 1921) and rural (n = 1235) populations over 60 years of age. Forty-six indicators are divided into eight dimensions of quality of life: family and friend relationships, emotional well-being, material well-being, health, economic and public activities, place attachment, personal safety, and mobility. In more than one third of the indicators monitored, cities and villages show approximately the same values, while in 20 % of the indicators cities appear to provide more favorable conditions with respect to quality of life at higher age; however, in 43 % of indicators, rural areas appear to provide more favorable conditions than cities. Rural seniors in the Czech Republic are subjectively healthier, have higher incomes and lower housing costs, have better relationships in their neighborhoods, and feel safer and slightly more included. Urban seniors benefit from better transport infrastructure and opportunities for culturally productive activities, which can be a function of their generally higher education. In the discussion, we draw attention to the „deficient“ approach of selected policies to living conditions in villages, these treating villages more as „cities in the making“ and putting greater moral value on the urban features of life. By doing so, they disregard „person-environment fit“ principles which reflect the congruence between the individual and his or her living space.

Keywords: seniors, city, countryside, quality of life, The Czech Republic

Úvod

V obcích do dvou tisíc obyvatel, které označuje Český statistický úřad jako obce venkovské, žije 27 % obyvatel ČR a 26 % všech obyvatel starších 60 let (viz tab.1, Demografická ročenka, 2017). Tyto podíly jsou dlouhodobě relativně stabilní, protože i malé obce v ČR zaznamenávají pozitivní migrační saldo a v kontrastu k malým městům nikterak výrazně (skokově) populačně nestárnou (Bernard, Šimon 2017). Obdobná demografická situace je v současnosti i v největších městských centrech, která měla relativně vysoké podíly seniorské populace již i v minulých dvou

sčítáních lidu, domů a bytů v letech 2001 a 2011. Můžeme se domnívat, že život ve venkovských a výrazně městských obcích se bude lišit v důsledku příležitostí a bariér, které dané oblasti pro své obyvatele představují. Prostředí je přitom opakovaně chápáno jako klíčový aspekt kvality života (Keles, 2012; Pacione, 2003; Gobbens, Assen, 2018), a to zejména v pozdějších fázích životní dráhy (Keating, 2008; Sýkorová, 2010). Vyšší věk a s ním spojený nárůst rizika zdravotních omezení s sebou může nést změny v kapacitě jedince vyrovnávat se fyzickým prostředím, případně ve schopnosti využívat v plnosti jeho potenciál. Prostředí je přitom nutné chápat nejen

v dimenzi fyzické, ale také v pohledu sociálním a sémiotickým, který odráží interpretace, reprezentace a identifikace sociálních aktérů přítomných v určitém prostoru (Gieryn, 2000). Zejména v souvislosti s osobami ve vyšším věku, které výrazně preferují stárnutí ve svém přirozeném prostředí (ageing-in-place; Vidovičová et al. 2013), se proto hovoří i při tvorbě a implementaci sociální politiky o významu souladu mezi jedincem a prostředím (tzv. „person - environment fit“; Carp, Carp, 1980; Oswald et al., 2005), a příbuzném konceptu „věku přátelského prostředí“ (age-friendliness; Global age-friendly, 2007). I když vysoká heterogenita seniorské po-

Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy

pulace, běžně definované jako osoby starší 60, resp. 65 let, je již obvykle akcentována, heterogenita prostředí, ve kterém seniory a seniorky prožívají svoji každodennost, bývá v seniorských politikách adresována spíše zřídka.

V tomto příspěvku se zaměříme na prezentaci vybraných indikátorů kvality pozdějšího života v duálním pohledu urbánní vs. rurální prostředí a pokusíme se přispět několika argumenty do rozpravy, zda je venkov, anebo spíše město, (nej)vhodnějším místem k zestárnutí (srov. Keating, 2008; Older persons..., 2017). Jsme si přitom vědomi, že tyto koncepty jsou silně heterogenní, a že neexistuje jeden typ města, ani jeden typ venkova, dokonce ani jedna univerzální typologie venkova (Stonawská, Vaishar, 2018, Pospěch et al. 2014; Petr 2015; Perlín, Kučerová, Kučera, 2010; Perlín n. a.). Přesto je venkov zejména ve veřejném diskurzu často zkratkovitě vnímán jako zpátečnický, nudný, jednolitý, vyhledávající se, stárnoucí, chudý, a co do služeb neobsloužený (Bernard, Šimon 2017; Gerritsen et al., 1990). A oproti tomu města bývají stereotypně pojímána jako progresivní, rostoucí, bohatá, rychlá (Frydrychová et al., 2017), ale také anonymní a nebezpečná (Akers et al., 1987). Jak tyto různé aspekty (ne)působí na kvalitu života ve stáří a preferenci pro stárnutí v místě (ageing in place)? Pokus o odpověď na tuto otázku jako dílčí příspěvek k diskusi o vlivu prostředí na kvalitu života ve vyšším věku u českých seniorů a seniorek přináší následující text.

Město nebo venkov: kde se lépe žije?

Porovnávání kvality života ve městech a na vesnicích je živým předmětem veřejného diskurzu reprezentovaného např. řadou popularizujících blogů a internetových diskusí, které se snaží najít a doporučit „ideální místo k životu“ jak pro mladé rodiny s dětmi, tak pro seniory. Sociální vědce zaměstnávala otázka „město versus vesnice“ již téměř od prvopočátků disciplíny (pro přehled tematicky diskusí koncem 19. stol. viz např. Pospěch et al., 2014). Proměnlivá dynamika klíčových konceptů ale přispívá k tomu, že v řešení tohoto dilematu zatím nedošlo k zásadnímu konsenzu, a to ani přes rostoucí počet empirických mezinárodních srovnávacích studií. Klíčovou otázkou přitom je, co představuje koncept kvality života a jak jej empiricky popsat a zhodnotit. Protože v našem textu vycházíme primárně z postojových dat a sebehodnocení respondentů, můžeme se ztotožnit s definicí syntetizovanou Heřmanovou (2012). Ta o kvalitě života hovoří jako o „reflexi objektivních environmentálních podmínek (vnějšího prostředí) a sebereflexi (vnitřního prostředí) člověka v kontextu kulturních, hodnotových, sociálních a prostorových (geografických) systémů a ve vztahu k individuálním motivacím, schopnostem, cílům a očekáváním“ (Heřmanová, 2012: 411).

Tabulka 1. Počty a podíly obyvatel ČR dle věku a míry urbanizace

	Počet obyvatel	Podíl na populaci ČR	Podíly na seniorské populaci ČR 60+
Populace ČR	10 578 820	100 %	-
Populace 60+	2 700 877	26 %	100 %
Osoby 60+ v obcích 1999 obyvatel (venkov)	698 881	7 %	26 %
Osoby 60+ v obcích 2000+ obyvatel (města)	2 001 996	19 %	74 %

Zdroj: Demografická ročenka ČR 2017 (data k 31. 12. 2016); ČSÚ, tab. 13006716ri02; vlastní zpracování.

Pro empirická sledování kvality života Eurostat (2015) využívá systém 8+1 oblastí, které lze popsat individuálními i agregovanými daty: 1) materiální a životní podmínky; 2) produktivní (hlavní ekonomické) aktivity; 3) zdraví; 4) vzdělání; 5) volný čas a sociální vztahy; 6) ekonomické a fyzické bezpečí; 7) správa (governance) a základní práva; 8) příroda a životní prostředí, a (+1) celkové prožívání života. Již dříve ovšem Hagerty et al. (2001) na základě meta studií navrhli koncept sedmi nejvýznamnějších dimenzí kvality života (v sestupném gardu dle relativní váhy dimenze pro celkový koncept): 1) vztahy s rodinou a přáteli, 2) emocionální well-being, 3) materiální well-being, 4) zdraví, 5) práce a produktivní aktivity (ekonomická aktivita), 6) pocit přináležení k lokální komunitě, a 7) osobní bezpečí. I my tento rámec přebíráme, a bude nás zajímat, zda a nakolik jsou tyto indikátory pozitivněji hodnoceny ve srovnání města vs. venkovské oblasti, přičemž se zaměříme specificky na kontext pozdějších životních fází (srov. též Majerová 2005 pro srovnání podobných konceptů v pohledu věkových skupin v rurálním prostředí).

Shucksmith a kol. (2009) na základě dat European Quality of Life Survey konstatují, že zatímco v bohatších státech Evropské Unie jsou rozdíly v doménách blahobytu jako je příjem, materiální deprivace, deprivace v oblasti bydlení apod., mezi městy a venkovskými oblastmi malé, v chudších státech EU je tomu spíše naopak, a to v neprospěch venkova. Je však zajímavé, že subjektivní well-being (pohoda) se mezi regiony podle těchto autorů nijak významně neliší. Sorensen (2014) na tento výzkum navázal analýzou European Value Study a uvádí, že ponecháme-li socioekonomické faktory konstantní, obyvatelé venkova budou uvádět vyšší míry životní spokojenosti, tedy obecného subjektivního indikátoru kvality života. Hubatková (n. a.) volila jako datový zdroj European Social Survey a zaměřila se na obdobné subjektivní a objektivní indikátory kvality života, tentokrát ovšem specificky u osob 50+. K jejím závěrům patří, že ze sledovaných 26 zemí jich 18 (70 %) vykazuje lepší výsledky pro venkovské respondenty, pět zemí (20 %) pro městské respondenty a ve zbývajících třech případech nebylo možné ve prospěch jedno či druhého rozhodnout. Pociť přináležení k dané lokalitě (blízkost k míst-

ním lidem), absence obav z kriminality a prodloužená fyzická aktivita byly Hubatkovou (n. a.) vyhodnoceny nejsilnějším diskriminátorem mezi městskými a venkovskými rezidenty, přičemž ti druzí v těchto hodnoceních obecně získávali lepší skóre.

Ve specificky českém kontextu dospěli Pospěch, Delín a Spěšná (2009) analýzou European Social Survey (ESS) na dospělé populaci ČR k obdobně nejednoznačným závěrům. Podle těchto analýz jsou v oblasti vztahů s rodinou a přáteli (využití indikátory existence, frekvence, a blízkosti vztahů) zcela zanedbatelné rozdíly mezi vesnickou a městskou populací, s drobnou výjimkou v případě indikátoru „mít někoho, s kým mohu probírat intimní (soukromé, delikátní) záležitosti“, kterýžto vyzníval mírně ve prospěch městských respondentů (20 % nemá nikoho takového, na venkově je o takový blízký vztah ochuzeno o 5 p. b. více). Mírné vychýlení v neprospěch venkovských oblastí autoři zaznamenali v datech ESS v oblasti subjektivního materiálního well-being, subjektivního pocitu zdraví a funkčních omezení, což se zdá být v rozporu s obecně zakořeněnou představou o zdravém venkově (Chmelová, 2005). Pociť bezpečí byl sice u rurálních respondentů vyšší než u městských, ale ne nijak zásadně. Žádné rozdíly pak autoři nenašli mezi rurálními a městskými oblastmi v indikátorech emočního well-being, tedy pocitu štěstí a spokojenosti se životem. Inspirování těmito výsledky se nyní pokusíme ověřit, zda lze zjištěné souvztahnosti identifikovat i v seniorské populaci a jaké otázky pro tvorbu prostorové/prostředí-senzitivních seniorských politik z toho mohou vyplýnout.

Problematika a metody

V textu výše jsme vyslovili předpoklad, že existují rozdílné mentální obrazy života v městských, a naopak rurálních prostředích jako svého způsobu protikladů s ohledem na životní styl, pocity bezpečí, dostupnost služeb apod. V dalším textu představujeme test těchto předpokladů vázaných na městská a rurální prostředí skrze postoje seniorů a seniorek (60+), kteří hodnotili jednak kvalitu svého životního prostředí a jednak vybrané kvality svého vlastního života. Pro tyto analýzy jsme zvolili srovnání výsledků dvou kvantitativ-

Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy

ních výběrových šetření, reprezentativních pro českou seniorskou populaci žijící v centrech čtrnácti největších (krajských) měst (soubor QinCity, 2011) a v obcích s méně než 5 000 obyvatel s různou měrou rurality (soubor Rural, 2016).

Šetření „Kvalita života seniorů ve městech - QinCity“ bylo realizováno v roce 2011 ve čtrnácti největších městech v rámci každého z krajů České republiky (Kladno, Č. Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ú. n. Labem, Liberec, Hr. Králové, Pardubice, Jihlava, Brno, Olomouc, Zlín, Ostrava, hl. m. Praha), přičemž v Praze, Brně a Ostravě byl počet respondentů a respondentek (dále jen respondenti) nadreprezentován. Celkem bylo dotazováno 1921 respondentů vybraných kvótním výběrem při zohlednění města, pohlaví, vzdělání a podílu mladších (60-69 let) a starších seniorů (70+ let). Zahrnuta byla pouze populace v centrálních oblastech měst, okrajové a suburbánní oblasti nebyly předmětem výzkumu (detailněji viz Vidovičová et al., 2013).

Výběrové dotazníkové šetření „Kvalita života seniorů v rurálních oblastech - RURAL“ bylo realizováno v roce 2016 v obcích s méně než 5 tis. obyvateli s ohledem na kvóty věku, pohlaví, vzdělání, NUTS3, a typologie rurality dle rozdělení u Petra (2015). Tato typologie zohledňuje kombinaci pěti různých indikátorů, jako je např. hustota zalidnění na zastavěnou plochu, nebo počet vybraných typů zařízení v obci. Typologie není zcela nezávislá na samotné průměrné velikosti obce, v důsledku čehož ale zároveň relativně dobře kopíruje subjektivní percepci velikosti místa bydliště samotnými respondenty (Pearsonův koef. $r = 0,599$). Typologie bohužel nezohledňuje pozici dané obce vůči větším centrům služeb a neodráží tak např. strukturální znevýhodnění vnějších periferií (Bernard, Šimon, 2017). V tomto šetření je k dispozici 1235 dotazníků vyplněných metodologií CAPI (Computer Assisted Personal Interview) s osobami staršími 60 let.

Pro účely tohoto textu přitom z důvodu omezeného prostoru a disponibilních dat, a vedení snahou o co možná největší přehlednost, bohužel musíme rezignovat na heterogenitu analyzovaných konceptů a jejich vzájemné kombinace (vliv pohlaví, vzdělání, zdravotního stavu jako intervenující proměnné, věkových skupin, typu rurality apod.). V textu se omezuje na jednoduchá srovnání podílů odpovědí respondentů tak, abychom co možná nejzřetelněji poukázali na vybrané shody a diskrepance.

Rozhodnutím použít jednoduché srovnávání vznikla řada omezení, na která je nutné v interpretaci brát zřetel. V první řadě jsme byli nuceni využít pouze omezeného množství disponibilních indikátorů v každé z dimenzí, přičemž o pozitivním (negativním vlivu vybraných indikátorů na kvalitu života seniorské populace jsme primárně nesppekulovali, i když by to samozřejmě bylo možné a při tvorbě politik i záhodné.

Například u indikátoru „velikosti domácnosti“ implicitně předpokládáme, že větší domácnost předpokládá větší disponibilní síť pomoci, finančních zdrojů apod. Stejně tak může být ale větší počet členů v domácnosti indikátorem finanční závislosti, nevyhovujícího bydlení, nemožnosti realizace nebo nerespektování životních preferencí seniora pro samostatné bydlení atp. Další úpravou je započítávání extrémních variant jednoho indikátoru jako dvou aspektů: počet osob v domácnosti zvýhodňuje vesnici hned dvakrát: menším počtem jednočlenných domácností a větším počtem tří a vícečlenných domácností. Oslabujeme tak vliv počtu domácností, které v obou prostředích žijí v páru. Činíme tak z přesvědčení, že krajní varianty takto započítávaných indikátorů mohou vyjadřovat mírně se lišící fakta a situace. V neposlední řadě pak musíme **v závěru** zopakovat předdesílaný fakt, že naše analýzy se omezili na pouze dva typy prostředí, které jsou velmi hrubými, protože zprůměrovanými, reprezentanty svého „druhu“.

Pro popis kvality života respondentů využíváme výše zmíněný Hagertyho et al. (2001) sedmidimenzionální model. Vzhledem k častým upozorněním na strukturální odlišnosti v (ne)dostupnosti služeb a odlehlosti některých míst od větších středisek, což komplikuje nebo dokonce znemožňuje saturovat některé potřeby pozdějšího věku, jsme zařadili i dimenzi osmou. Tou je pro nás mobilita a doprava jako základní předpoklad dosažitelnosti péče a služeb, obslužnosti, ale i participace na kulturní spotřebě, možnostech dalšího vzdělávání nebo (prodloužené) pracovní aktivitě. Všechny indikátory jsou shrnuty v tabulce 1 a poskytují směr postojových, pocitových a (kvazi-)objektivních indikátorů podle jejich dostupnosti v obou prezentovaných šetřeních.

V souborech je přibližně stejný podíl žen (města 59 %, vesnice 56 %) a zastoupení desetiletých věkových skupin (80+ ve městském vzorku 13 %, ve vesnickém 16 %), ve vesnickém vzorku se ale odráží nižší úroveň formálního vzdělání seniorské populace (seniři s VŠ vzděláním: města 13 %, vesnice 5 %; se ZŠ vzděláním: města 12 %, vesnice 35 %). O jedenáct procentních bodů je vesnický vzorek zvýhodněn v kategorii rodinného stavu „v manželství“ (61 % vs. 50 %), což se zpětně odráží ve vyšším podílu rozvedených (+ 8 p. b.) a ovdovělých (+ 4 p. b.) seniorů a senierek v městském vzorku.

Výsledky

Tabulka 1 prezentuje čtyřicet šest položek v osmi dimenzích a při jednoduchém srovnání můžeme konstatovat, že v sedmácti z nich (37 %) vykazují města i vesnice stejné hodnoty, v 20 % (9 položek) poskytují města výhodnější podmínky pro kvalitu života ve vyšším věku, ale v celých 43 % (20 položek) je to prostředí vesnické. Pokud bychom pro další zjednodušení odhlédli od těch položek, které vykazují vzá-

jenně blízké nebo identické hodnoty, pak bychom mohli říci, že kvalitu života seniorů na venkově poskytují dvě třetiny námi zvolených indikátorů (69 %). Tento poměr může být do značné míry ovlivněn teoretickou volbou dimenzí, indikátorů i svojí „hrubostí“, kdy nerozlišujeme ani mezi jednotlivými městy (Praha vs. menší města apod.), ani mezi jednotlivými typy vesnického prostředí, které je velmi heterogenní. Počet zvolených indikátorů nám ale na druhou stranu propůjčuje solidní míru jistoty, že jsme postihli různé tendence, životní styly a aspekty sytící velmi široce definované dimenze kvality života. V dalším oddíle stručně shrneme tyto obecné tendence v rámci každé ze zvolených dimenzí.

Vztahy s rodinou a přáteli

Podle Hagertyho a kolegů (2001) je nejdůležitější součástí modelu kvality života oblast mezilidských vztahů. Vesnické oblasti vynikají v podílu vícečetných domácností a pozitivním hodnocením blízkých sousedských vztahů, které mohou být klíčové pro dostupnost podpory a péče v pozdějším věku (viz též zvýhodnění venkovských seniorů dostupností řídiče v oddílu mobility níže). Významně menší počet blízkých přátel mezi sousedy ve městech ale může také odrážet menší závislost městských seniorů na osobách žijících v jejich bezprostřední blízkosti jako na zdroji blízkých vztahů. Své přátele mohou mít městští i ve větších vzdálenostech od bydliště. Tato hypotéza by nahrávala i skutečnost, že městští a venkovští seniři se neliší v míře subjektivního pocitu osamělosti, resp. v podílu jeho absence a zároveň asi polovina respondentů v obou souborech vyjadřuje spokojenost s tím, že „své blízké má blízko“. Zda se objektivně jedná o podíl vysoký nebo nízký, ponecháváme jako předmět pro budoucí diskuse.

Emocionální well-being

Emocionální well-being je u Hagertyho et al. (2001) brán jako druhý nejdůležitější faktor mezi dimenzemi kvality života, my bychom ho ovšem mohli chápat i jako příklad proměnné, která spíše indikuje (ne)úspěch v realizaci všech ostatních dimenzí. Podobně jako ve vzorku studií z Evropy (Sorensen, 2014; Hubatková **in press**) i USA (Lee a Lassey, 1980; Berry, Okulicz-Kozaryn, 2013), jsou pocity subjektivního štěstí vyšší mezi venkovskými seniery (o 7 p. b.), což by potvrzovalo výše uvedené souhrnné skóre pozitivních hodnocení rurálních oblastí. K emocionálnímu well-being jsme ale přidali i indikátory upravené škály PGCM (Lawton, 1975; Vidovičová, 2008), která indikuje pozitivní nastavení vůči vlastnímu stárnutí, optimismus ve výhledu do budoucna a morálku, ve smyslu pozitivního afektu. Běžně je škála využívána jako součtový index pro hodnocení dynamiky v pocitu užitečnosti, štěstí a chuti do života s tím,

Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy

jak jedinec stárne. Zde jsme od tvorby indexu upustili, protože v případě pocitu užitečnosti mají venkovští senioři o 9 p. b. silnější negativní skóre - jejich pocit užitečnosti častěji klesá. Naopak u městských je i přes chronologické stárnutí nárůst pocitu užitečnosti uveden téměř dvojnásobným podílem seniůrů a senierek, než ve vesnicích (8 % vs. 5 %). V tomto kontextu můžeme předeslat, že se sledované skupiny neliší např. co do míry zaměstnanosti, která by pocitu užitečnosti mohla částečně ovlivňovat. Bylo by tak zajímavé se do budoucna ptát: užitečnost pro koho nebo pro co, se mezi venkovskými seniory ztrácí rychleji? Ostatní dva sledované faktory pozitivního stárnutí, tedy pocit štěstí a chuti do života, vykazují jen minimální rozdíly.

Materiální well-being

O roli materiálního zajištění v kvalitě života seniůrů se vedou dlouhodobé spory na poli akademickém (srov. Vidovičová et al., 2015), ale i politickém. Haškovcová (1989: 28) například uvádí mýtus materiálního zabezpečení jako jednu z představ, které nepříznivě přispívají ke společenské stereotypizaci seniůrů. Oproti časté představě a výsledkům zahraničních studií, ale pro nás nikoliv již překvapivé (srov. Vidovičová, Vyhřídál, 2017) jsou to vesničtí seniůři, kteří vykazují výrazně pozitivnější hodnoty v disponibilních indikátorech materiálního well-being, a to jak v podílu vysokopříjmových domácností, tak ve schopnosti lépe zvládat podílově nižší výdaje na bydlení. Vedle nižších nákladů k tomuto pozitivnímu výsledku může přispívat, při vědomí redistribuce v penzijním systému a nerovných náhradových poměrů přispívajících k relativně malým rozptylům ve výši starobních penzí, i vyšší podíl vícečetných domácností, které mohou příjmovou situaci v domácnostech dotázaných venkovských seniůrů ovlivňovat. Oproti výsledkům Lee a Lassey (1980) a částečně i českých analýz ESS výše, tak seniorský venkov není chudší než srovnatelná skupina městských obyvatel.

Zdraví

Pokud lze „chudý venkov“ považovat za nepravdivý mýtus, spojení „zdravý venkov“, se zdá být naopak platným. Venkovští seniůři nejen že se subjektivně cítí zdravější, ale také méně často navštěvují lékaře. Nabízí se samozřejmě otázka, zda menší frekvence návštěv lékaře nesouvisí na venkově s objektivní nedostupností této služby. Podle naší dat je ale zcela bez problémů obvodní lékař dostupný pro 50 % dotázaných a pro dalších 40 % pak jen s menšími obtížemi. Poměrně obtížně se k lékaři dostává „jen“ 9 % dotázaných seniůrů a 1 % (n = 17) uvádí, že je pro ně lékař zcela nedostupný, není v obci, ani v jejím nejbližším okolí. Asi 50 % dotázaných je spokojeno s dostupností i specializovaných lékařských služeb jako je zubař, lékařská pohotovost, nebo poliklinika, příp. nemocnice.

Ekonomická aktivita

Dimenze ekonomické aktivity, resp. zaměstnání a různých aktivit ve veřejném prostoru patří ve zkoumání kvality života k jedné z nejzajímavějších dimenzí. Ekonomická aktivita je považována za zdroj nejen finančních prostředků, ale i fyzické aktivity, sociálních kontaktů, struktura dne, pocitu užitečnosti, životního smyslu apod. Na druhou stranu jsou tyto její přínosy diferencované podle typu zastávané práce, kvality a ergonomie pracovního prostředí, ale i individuálních preferencí jednotlivce. Již jsme uvedli, že podle svého vyjádření za nějakou odměnu či mzdu pracuje zhruba čtvrtina seniůrů, a to stejně venkovských i městských. Asi jedna pětina se placenému zaměstnání věnuje pravidelně minimálně jednou týdně a častěji. Stejnou frekvenci uvádí obě skupiny i při aktivitách typu pravidelných malých i velkých nákupů. Intuitivní předpoklad, že venkovští seniůři budou mít tendenci k jiným nákupním strategiím, než to umožňuje městská struktura, se tak nepotvrzuje. Obdobně by bylo možné předjímat podstatně nižší frekvenci návštěvy kulturních a vzdělávacích akcí, a to jak už v důsledku nižší vzdělanostní struktury venkovských obyvatel, tak v důsledku objektivně nižší hustoty sítě příležitostí k těmto typům aktivit. Městští seniůři sice častěji a ve vyšší míře tento typ aktivit praktikují, ale rozdíly nejsou tak velké, jak by se dalo očekávat.

Pocit přínařezení k lokální komunitě

Pocit přínařezení k lokální komunitě může být vyjádřen subjektivním, relativně jednoduchým a intuitivním výrokem (např. „Ve svém sousedství se cítím opravdu jako doma“), ale zároveň může být komplexním, multidimenzionálním kompozitem s dimenzemi, které se do značné míry mohou překrývat i se zde sledovanými součástmi kvality života (Burholt, 2012). Tato souvislost vyjadřuje fakt, že kvalitní životní (socio-fyzické) prostředí je pravděpodobně jedním z nejsilnějších předpokladů (korelátů, alternativních vyjádření) kvality života per se. Přitom příbuzný koncept „ageing-in-place“, tedy stárnutí v místě, se zdá být v debatách o kvalitě života ve stáří klíčovým (Oswald et al., 2011). Z těchto důvodů jsme této dimenzi v našich šetřeních věnovali zvláštní pozornost, a kromě přímého subjektivního vyjádření sledujeme i rezidenční historii a úvahy o rezidenční budoucnosti.

Z použitých šesti indikátorů hovoří tři ve prospěch vesnice a tři jsou „neutrální“. Vesničtí seniůři se výrazně častěji než městští cítí ve svém prostředí opravdu jako ve svém, jako doma, a jsou se svým okolím také více spokojeni. Pomyslnou soutěž venkov vyhrává i jako prostředí atraktivnější k případnému budoucímu přestěhování se. Přestože přibližně stejně, a dodejme velmi vysoké, podíly respondentů v obou souborech by si přáli dožít ve svém současném bydlišti a 85 % dotázaných v obou

souborech nikdy stěhování nezvažovalo, jako potenciální cíl by si přesto město zvolilo 8 % rurálních seniůrů, ale už 17 % seniůrů městských by bylo ochotno zvážit stěhování na vesnici, častěji muži (srov. fenomén suburbanizace, např. Ouředniček, 2003, aj.). V této souvislosti dodejme ještě zajímavý závěr, že se i míra rezidenční mobility současných seniůrů zdá být identická pro obě skupiny - v místě svého narození žije „jen“ něco málo přes 60 % dotázaných a necelých 15 % pak absolvovalo nějaké stěhování po 60. roce života.

Osobní bezpečí

Poslední dimenzí kvality života navrhovanou Haghertym et al. (2001) je osobní bezpečí. Zde jej hodnotíme skrze podíly vyjádřeného souhlasu s výrokem, že respondentovo sousedství je nebezpečné pro pohyb venku v noci, případně i ve dne. Lee a Lassýová (1980) upozorňovali, že pocit bezpečí v rurálních prostředích může „rušit“ tendence k nárůstu obav ve vyšším věku. Ta může mít různé subjektivní i objektivní zdroje, pramenící z vyšší incidence funkčních a senzorických omezení, rizik opakované viktimizace, ale i hustoty dopravy, která je vnímána jako zdroj rizik apod. Vzhledem k tomu, že naše vzorky jsou věkově podstatně homogennější než v předchozích šetřeních, můžeme lépe hodnotit „čistý“ vliv prostředí. V souladu s předpokladem jsou v těchto ohledech pozitivněji hodnocena venkovská prostředí. I když je mezi sledovanými městy dost velký rozptyl (viz Vidovičová et al. 2013: 302), žádné z nich nedosahuje pozitivního hodnocení rurálních oblastí ve vnímaném bezpečí ve večerních hodinách. Situace je z pohledu měst o něco pozitivnější pouze v případě (absence) pocitu bezpečí za dne, kde se centrální části měst Plzeň, Hradec Králové, Zlín a Olomouc rurálním oblastem zhruba vyrovnají. Oba zvolené indikátory patří do skupiny položek, ve kterých sledujeme největší rozdíly mezi hodnocením od venkovských a od městských seniůrů.

Mobilita

Dimenze mobility není součástí zvoleného modelu kvality života, přesto ji přidáváme jako soubor kontextuálních proměnných, které svoji (ne)funkčností ovlivňují úspěch řady výše zmiňovaných indikátorů. V tabulce 1 je, stejně jako v předchozích případech, souhrn sledovaných indikátorů a s počtem deseti se jedná o nepočetnější zastoupenou dimenzi. Polovina se věnuje různým aspektům kvality městské (MHD), resp. veřejné (VHD) hromadné dopravy. Důvod, proč jsme nevyužili nabízející se možnosti součtového indikátoru byla úvaha, že některé aspekty je možné snadněji zajistit v podmínkách hustší dopravní sítě (např. nákup velkého podílu nízkopodlažních vozidel u provozovatele MHD), jiné mohou být kvalitně řešeny i bez apriorně „městských“ zvýhodnění (např. čitel-

Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy

nost jízdních řádů). I přes tento předpoklad, městští senioři jednoznačně využívají hromadnou dopravu ve vyšší míře a jsou zároveň spokojenější s různými aspekty poskytovaných dopravních služeb. V závislosti na našem nastavení pak budeme moci také vyvodit závěr, že tato situace nutí, nebo motivuje rurální seniory být ve větší míře aktivními řidiči (42 % vs. 30 % městských) a to i přesto, že podíly držitelů řidičského průkazu jsou stejné v obou skupinách (necelestých 60 %).

Průnikem dimenzí „mobilita“ a „mezilidské vztahy“ je existence alternativních strategií pro případ, že si senior už nemůže zajistit mobilitu plně svými silami. Někoho, kdo jej v případě potřeby někam odveze, má více seniorů na venkově než ve městech. To na jednu stranu podtrhuje význam kvalitního zajištění (věku-přátelské) hromadné dopravy (nejen) v městském prostředí, zároveň nás ale vysoké podíly v tomto ukazateli (82 % a 94 % mohou naplňovat určitým optimismem, chápeme-li je jako potvrzení relativně nízkých podílů seniorů, kteří se často cítí osamělí (19 % a 14 %). Zdá se, že v případě potřeby jak vesničtí, tak městští senioři participující na našem výzkumu mají funkční „záchranné“ sociální sítě.

Na závěr zmíníme i problém bez/bariérovosti seniorských obydlí: z logiky častějšího výskytu vícepodlažních budov v zastavěných městských center, je až 85 % městských seniorů vystaveno nutnosti překonávat nějaké schody, které jsou považovány za potenciálně rizikovou bariéru při východu z bytu. Na vesnicích musí tuto překážku překonávat „jen“ o něco více než šedesát procent dotázaných. Má se přitom za to, že pokud se senior či seniorka dokáže pohodlně dostat ze svého bytu, mohu se dostat již „kamkoliv“. Jinými slovy, schopnost překonat bariéru při výstupu z obydlí indikuje dostatečný mobilitní potenciál pro pohyb ve veřejném prostranství. Pro zajímavost v této souvislosti dodejme, že se sledovaná skupina seniorů neliší podílem v dotazníkovém šetření přiznaných pádů (35 %, resp. 37 % ve městech), pouze městští senioři uvádí o něco častěji nějaká vážnější poranění v důsledku takového pádu (32 % vs. 37 %). To z druhé strany potvrzuje i rovný podíl respondentů, kteří při chůzi využívají nějakou oporu (25 %).

Závěry a diskuse

Na základě osmi dimenzionálního modelu kvality života podle Haghertyho a kolegů (2001) jsme v předchozích odstavcích zhodnotili kvalitu života v souboru seniorů starších 60 let žijících v centrálních částech velkých českých měst a v malých sídlech a vesnicích s méně než 5000 obyvateli. Konstatovali jsme, že není možné otázku „Je lepší stárnout na venkově nebo ve městě?“ zodpovědět na úrovni teoreticky definovaných dimenzí, neboť oba typy prostředí mohou v rámci každé z nich poskytovat jak ochranné, tak naopak rizikové

aspekty, potenciálně ohrožující souhrnnou kvalitu života seniorů. Podobně jako Pospěch, Delín a Spěšná (2009), i my shledáváme v rámci jednotlivých dimenzí někdy až protichůdné tendence, které by např. sumační indikátory nebyly s to postihnout.

Naše zjištění jsou empirickým potvrzením přísloví „všude je chleba o dvou kůrkách“, nicméně na úrovni jednotlivých indikátorů vychází rurální prostředí jako více věku přátelské, podobně jako je tomu ve studiích zahraničních, kdy senioři žijící v menších vesnicích hodnotili své prostředí jako atraktivnější, byly spokojenější a vykazovali menší obavy z kriminality (Burton, Mitchell, Stride, 2011). I čeští venkovští senioři v našem šetření jsou subjektivně zdravější, mají vyšší příjmy a menší náklady na bydlení, mají lepší vztahy ve svém sousedství, ve kterém se cítí bezpečně a jsou s ním o něco pevněji spjatí. Městští senioři jsou zvyhodněni lepší dopravní infrastrukturou a přístupností pro kulturně produktivní aktivity, které mohou být i funkcí jejich v průměru vyššího vzdělání.

Z našeho pohledu je ale nejzajímavějším výsledkem našich analýz zjištěná absence významnějších rozdílů, tedy fakt, že v mnoha ohledech se život a jeho vnímání mezi rurálními a urbánními seniory neliší: nejsou více či méně osamělí, subjektivně chudí, (ne)mobilitní ve smyslu tendence ke stěhování ale ani ve smyslu potíží při chůzi. Neliší se ani ve spokojenosti s blízkostí svých sociálních sítí. Městští a venkovští senioři se ovšem mohou lišit například svým životním stylem, a to je do značné míry příliš individualizovaná hodnota na to, aby jí bylo možné popsat jen jako binární diferenci mezi urbánním a rurálním. Tomu by nasvědčovalo i celoevropské srovnání speciálního šetření Eurobarometer 378 (2012: 109) kde vychází, že své prostředí považuje za věku-přátelské (tj. uzpůsobené potřebám starších osob) 67 % respondentů v rurálních vesnicích, 65 % respondentů v malých a středních městech a 63 % ve velkých městech. Rozdíly nejsou statisticky ani věcně velké, a neshledáváme je ani při detailnějším pohledu na různé pohlaví nebo věkové skupiny. Zajímavé diference ale vychází v třídění tohoto indikátoru podle socio-ekonomického statusu (např. u nezaměstnaných je to 62 %, u OSVČ 72 %), a dle obtíží při placení účtů: ti s častými obtížemi považují své lokální prostředí za věku-přátelské jen v 52 %, kdežto nižší míra materiální deprivace zvýší hodnocení věkové přátelskosti na 69 %.

Naše výsledky částečně potvrzují závěry Lee a Lassey (1980) nebo Knight a Gunatílaka (2010), že existuje překvapivý nesoulad mezi objektivními a subjektivními indikátory kvality života, kdy senioři žijící v rurálních oblastech jsou vystaveni relativním znevýhodněním v závažných objektivních indikátorech kvality života (naděje na dožití, dostupnost služeb apod.), a přitom mají stejné, nebo dokonce vyšší skóre v ukazatelích subjektivního well-being a pozitivního afektu. Autoři pokračují, že vzhledem k tomu, že „de facto veškerý ge-

rontologický výzkum a teorie ukazuje pozitivní souvislost mezi objektivními a subjektivními dimenzemi well-being, jedná se o jakýsi paradox“ (Lee, Lassey, 1980: 63). Úvahy o možných zdrojích tohoto paradoxu leží za možnostmi tohoto textu, můžeme jej však tušit jak v metodologických otázkách, resp. preferovaných indikátorech, tak teoretických východiscích. Je možné se ptát, zda např. jsou objektivní ukazatele skutečně univerzální, nezávislé na prostředí, s ním spojeným životním stylem, případně zastávaných životních hodnotách. Nezvýhodňují, resp. nenadhodnocují sociálně-ekonomické aspekty urbánního životního stylu? Nereprodukují zkratkovitý postoj, že vesnice „je to, co zatím není město“, a kdy „městské“ má a priori vyšší morální hodnotu než rurální? Některé snahy v jinak chválných úvahách o evaluaci věkové přátelskosti prostředí by tomu mohly nasvědčovat (srov. Global Age..., 2007) a jako příklad lze snad uvést i nedávný „policy“ dokument UNECE, kde se jako součást očekávaných výsledků v dokumentu navrhovaných strategií uvádí, že „starší lidé v rurálních oblastech mohou dosáhnout stejnou kvalitu života jako starší lidé v urbánních oblastech“ (Older persons..., 2017: 1; **zvýraznění aut.**). Rurální kvalita života je zde představena jako deficitní vůči té urbánní, naše data však hovoří spíše o opaku. Vysoká subjektivní kvalita života mezi venkovskými seniory může být samozřejmě důsledkem nízkých aspirací. To ale na základě svých analýz odmítá i Sorensen (2014), a nabízí možné dvě možné intervenující proměnné posilující pozitivní hodnocení venkovských respondentů: vyšší podíl osob mezi rurálními respondenty, které žijí přesně tam, kde by žít chtěly („spatial location satisfaction“, Sorensen, 2014: 1463) a větší blízkost k přírodě a zeleni, která odbourává stres a mentální únavu. Význam zeleně pro estetiku vnímaného prostředí a vlastní spokojenost seniorů jsme přitom sami detekovali i v našich dřívějších analýzách (Vidovičová et al. 2013, 146n). Jednou z variant vysvětlení tak musí zůstat i možnost, že objektivní podmínky života v rurálních oblastech nejsou o tolik znevýhodňující, jak se někdy uvádí. Shucksmith et al. (2009) sice varují, že venkovská idyla v žádném případě neposkytuje jednoznačný protektivní faktor, který by vyvažoval rizika plynoucí z příjmové a materiální deprivace, kterou zejména v chudších státech EU a v obecné populaci některé studie zaznamenávají. Naše studie ale poukazuje na rizika přenosu takových kulturně specifických závěrů do českých realit. Měly by být proto provedeny i další analýzy, které by podpořily tvorbu seniorských sociálních politik tím, že se zaměří nejen na diferenciaci životních stylů uvnitř jednotlivých životních prostředí, ale i na hledání rozdílů mezi jednotlivými typy těchto životních prostředí a jejich souvztažností s objektivně dosaženou i subjektivně vnímanou kvalitou života jako cílem per se.

Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy

Tabulka 2. Souhrn charakteristik respondentů, jejich životního prostoru a aktivit v městských a venkovských oblastech (v %)

	Velká města	Vesnické oblasti	Město má... (- méně/+více)
VZTAHY			
Žije v jednočlenné domácnosti	35	23	+12
Žije v domácnosti 3 a více členů	11	18	-7
Nikdy osamělý - subjektivní škála	46	50	-
Stále osamělý - subjektivní škála	19	14	-
Má mezi sousedy přátele	66	83	-17
Většina důležitých lidí je tu blízko	46	49	-
Za většinou je nutné dojíždět/oni dojíždějí	22	21	-
EMOCIONÁLNÍ WELLBEING			
Pocit užitečnosti s tím, jak stárne - klesá	32	41	-
Pocit štěstí oproti mládí - klesá	34	33	-
Chuť do života oproti loňsku - klesá	21	23	-
Velmi šťastný	35	42	-7
MATERIÁLNÍ WELLBEING			
Příjem domácnosti do 15 tisíc Kč	39	28	+ 11
Příjem domácnosti více než 25 tis. Kč	19	35	-16
Vydá na bydlení asi 75 % příjmů	10	4	+6
Zátěž výdajů na bydlení - velká	32	15	+17
Chudý - subjektivní škála	26	24	-
ZDRAVÍ			
Zcela zdrav	22	29	-7
Významné zdravotní potíže	24	16	+ 8
K lékaři 1 x měsíčně a častěji	56	44	+12
Používá podporu při chůzi	25	26	-
PRÁCE A (SOC.) PRODUKTIVNÍ AKTIVITY			
Pracuje v současnosti za mzdu, odměnu	26	23	-
Do zaměstnání 1 x týdně a častěji	18	20	-
Velké nákupy 1 x týdně a častěji	31	30	-
Malé nákupy 1 x týdně a častěji	84	89	-
Kulturní a vzdělávací akce 1 x měsíčně a častěji	27	19	+8
Kulturní a vzdělávací akce 1 x týdně a častěji	7	4	+3
Na hřbitov 1 x měsíčně a častěji	29	52	-23
PŘINÁLEŽENÍ KE KOMUNITĚ			
Cítí se v místě „jako doma“	70	87	-17
Žije zde od narození	63	62	-
Stěhoval/a se po 60	15	13	-
Zvažoval/a někdy přestěhování - ne	85	85	-
Spokojenost s prostředím v okolí	73	86	-13
Zvažoval/a by přestěhování do města	-	8	+9
Zvažoval/a by přestěhování na vesnici	17	-	-
V současném bytě strávit zbytek života	92	88	-
BEZPEČÍ			
Dost nebezpečné vycházet večer	48	15	+33
Dost nebezpečné vycházet i ve dne	20	7	+13
MOBILITA			
Schody z bytu - ano	85	61	+24
Držitel/ka ŘP	56	59	-
Pravidelně řídí	30	42	-12
Má nějakého „řidiče“ pro případ potřeby	82	94	-12
Používá MHD týdně a častěji	66	27	+39
Zastávka blízko u domu	86	76	+10
MHD dobře organizovaná	87	71	+16
Jízdní řády dobře čitelné	77	71	+6
Dobře se nastupuje	79	69	+10
Většina důl. obchodů/služeb je v okolí	67	44	+23

Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy

1 V některých případech je diskuse navázána na články referující o opakovaném výzkumu Poštovního společenství na toto téma, případně další zdroje (Rozdíly... 2015; Lukešová, 2011; Vincencová n. a.; Anketa: Je lepší. (2009); Kde se žije lépe... (2015); Bydlíte ve městě... 2008; aj.).

Literatura

- Akers, R. L., La Greca, A. J., Sellers, C., & Cochran, J. (1987). *Fear of Crime and Victimization Among the Elderly in Different Types of Communities*. *Criminology*, 25(3), 487-506. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1987.tb00807.x>
- Anketa: Je lepší žít na vesnici, nebo ve městě? (online) Bydlení, iDnes.cz. 2009. Dostupné z: https://bydleni.idnes.cz/anketa-je-lepsi-zit-na-vesnici-nebo-ve-meste-fko-/stavba.aspx?c=A090225_154724_reality_bdp_web (5. 2. 2018).
- Bernard, J., Šimon, M. (2017). *Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review 53, 1,3-28.
- Berry, B. J. L., & Okulicz-Kozaryn, A. (2011). *An Urban-Rural Happiness Gradient*. *Urban Geography*, 32(6), 871-883. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.32.6.871>
- Burholt, V. (2012). *The Dimensionality of „Place Attachment“ for Older People in Rural Areas of South West England and Wales*. *Environment and Planning A*, 44, 12, 2901-2921. DOI: 10.1068/a4543
- Burton, E. J., Mitchell, L., & Stride, C. B. (2011). *Good places for ageing in place: development of objective built environment measures for investigating links with older people's wellbeing*. *BMC Public Health*, 11, 839. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-839>
- Bydlíte ve městě nebo na vesnici a jak se vám tam bydlí? Diskuse. (2008). (online) Diskuse.dama.cz. Dostupné z <http://diskuse.dama.cz/d.php?d=6924> (17. 1. 2018)
- Carp, F. M., Carp, A. (1980). „Person-Environment Congruence and Sociability.“ *Research on Aging* 2 (4): 395-415.
- Eurostat (2015). *Quality of life indicators - measuring quality of life*. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators. (21.5.2018)
- Frydrychová, Z., Horáková, K., Vidovičová, L., Štěpánková, H. (2017). *Perception of Life Pace in the City and Countryside among Older People*. In *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS*, s. 117-128, (online). doi:10.15405/epsbs.2017.11.12.
- Gerritsen, J. C., Wolffensperger, E. W., & Heuvel, W. J. A. V. D. (1990). *Rural-urban differences in the utilization of care by the elderly*. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 5(2), 131-147. <https://doi.org/10.1007/BF00116570>
- Gieryn, T.F. (2000). „A Space for Place in Sociology.“ *Annual Review of Sociology*, 26(1), 463-469.
- Global Age-Friendly Cities. A Guide. (2007). WHO. (online). Dostupné z: www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf (5.2.2018)
- Gobbens, R. J. J., Assen, V., & M, M. A. L. (2018). *Associations of Environmental Factors with Quality of Life in Older Adults*. *The Gerontologist*, 58(1), 101-110. <https://doi.org/10.1093/geront/gnx051>
- Hagerty, M.R., Cummis, R.A., Ferriss, A.L. et al. (2001). *Quality of Life Indexes for National Policy: Review and Agenda for Research*. *Social Indicator Research*, 55: 1-96.
- Haškovcová, H. (1989). *Fenomén stáří*. Praha: Avicenum.
- Hefmanová, E. (2012). *Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu*. *Sociológia*, 44 (4): 407-425.
- Hubatková, B. (n.a.). *Difference in Subjective Quality of Life between Older and Urban Dwellers in Europe: A Cross-National Exploration*. (rukopis v recenzním řízení *European Societies*).
- Chmelová, L. (2005). *Uznávané hodnoty, plány do budoucna a pocit spokojenosti/nespokojenosti se životem na venkově*. Pp. 135-146 In Majerová, V. a kol. (2005). *Český venkov 2004: Život mladých a starých lidí*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta. ISBN 80-213-1281-5.
- Kde se žije lépe, ve městě, nebo na vesnici?* (2015) (online). *Novinky.cz* Dostupné z: <https://www.novinky.cz/finance/369870-kde-se-zije-lepe-ve-meste-nebo-na-vesnici.html> (15. 1. 2018)
- Keating, N. (Ed.) (2008). *Rural Ageing. A good place to grow old?* Bristol: Policy Press. ISBN 978-1-86134-901-9.
- Keles, R. (2012). *The Quality of Life and the Environment*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35, 23-32. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.02.059>
- Knight, J., & Gunatillaka, R. (2010). *The Rural-Urban Divide in China: Income but Not Happiness?* *The Journal of Development Studies*, 46(3), 506-534. <https://doi.org/10.1080/00220380903012763>
- Lawton, M. P. (1975). „The Philadelphia Geriatric Centre Morale Scale: A Revision“. *Journal of Gerontology*, 30, 85-89.
- Lee, G. R., & Lassey, M. L. (1980). *Rural-Urban Differences among the Elderly: Economic, Social, and Subjective Factors*. *Journal of Social Issues*, 36(2), 62-74. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1980.tb02022.x>
- Lukešová, M. 2011. *Kde je lepší bydlet: ve městě, nebo na vesnici?* (online) *Hypindex.cz*. Dostupné z: <https://www.hypindex.cz/clanky/kde-je-lepsi-bydlet-ve-meste-nebo-na-vesnici/> (5. 2. 2018).
- Majerová, V. a kol. (2005). *Český venkov 2004: Život mladých a starých lidí*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta. ISBN 80-213-1281-5.
- Older Persons in Rural and Remote Areas: Policy Brief*. (2017). UNECE (online). Dostupné z: https://www.unecf.org/fileadmin/DAM/pau/age/Policy_briefs/ECE-WG1-25.pdf (5. 2. 2018)
- Oswald, F., Hieber, A., Wahl, H.-W., & Mollenkopf, H. (2005). *Ageing and person-environment fit in different urban neighbourhoods*. *European Journal of Ageing*, 2(2), 88-97. <http://doi.org/10.1007/s10433-005-0026-5>
- Oswald, F., Jopp, D., Rott, C., & Wahl, H. W. (2011). *Is Aging in Place a Resource for or Risk to Life Satisfaction?* *The Gerontologist*, 51(2), 238-250. <https://doi.org/10.1093/geront/gnq096>
- Ouředníček, M. (2003). *Suburbanizace Prahy*. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 39(2), 235-253.
- Pacione, M. (2003). *Urban environmental quality and human wellbeing-a social geographical perspective*. *Landscape and Urban Planning*, 65(1), 19-30. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00234-7](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00234-7)
- Perlin, R. (n.a.). *Venkov, typologie venkovského prostoru*. (online). Ministerstvo vnitra ČR. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/perlin-pdf (1. 2. 2018)
- Perlin, R., Kučerová, S., & Kučera, Z. (2010). *Typologie venkovského prostoru Česka*. *Geografie, Sborník ČGS*, 115(2), 161-187.
- Petr, O. (2015). *Regional Differentiation of Demographic Development of Rural Areas of the Czech Republic*. ESF MU: Brno
- Pospěch, P. et al. (2014). *Výnalézní venkova v ČR po roce 1989*. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-353-0.
- Pospěch, P., Delin, M., Spěšná, D. (2009). *Quality of Life in Czech Rural Areas*. *Agriculture Economics*, Praha, roč. 55, č. 6, s. 284-295. ISSN 0139-570X.
- Rozdíly mezi životem ve městě a na venkově? Menší než se zdá*. (2015). Česká televize. (online) Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1528098-rozdiily-mezi-zivotem-ve-meste-a-na-venkovce-meni-nez-se-zda> (15. 1. 2018)
- Shucksmith, M., Cameron, S., Merridew, T., & Pichler, F. (2009). *Urban-Rural Differences in Quality of Life across the European Union*. *Regional Studies*, 43(10), 1275-1289. <https://doi.org/10.1080/00343400802378750>
- Special Eurobarometer 378: Active Aging*. (2012) (online) Eurostat. Dostupné z: ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_378_en.pdf (1.2.2018)
- Sorensen, J. F. L. (2014). *Rural-Urban Differences in Life Satisfaction: Evidence from the European Union*. *Regional Studies*, 48(9), 1451-1466. <https://doi.org/10.1080/00343404.2012.753142>
- Stonawská, K., Vaishar, A. (2018). *Differentiation and typology of the Moravian countryside*. *European Countryside*, 10(1), 127-140, doi:10.2478/euco-2018-0008
- Sýkorová, D. (2010). „Prostor (Město) a stáří - znovuobjevené souvislosti“. *Sociální studia* 7(3), 117-123.
- Vidovičová, L. (2008). *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. Brno: MU
- Vidovičová, L., Galčanová, L., Petrová Kafková, M., & Sýkorová, D. (2013). *Stáří ve městě, město v životě seniorů*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Vidovičová, L., Jahoda, R., Vyhliďal, J., Kofroň, P., Godardová, J. (2015). *Příjmová chudoba a materiální deprivace seniorů: subjektivní a objektivní pohledy*. Praha: VÚPSV, v. v. i. ISBN 978-80-7416-215-2
- Vidovičová, L., Vyhliďal, J. (2017). „Materiální deprivace a sociální exkluze v různých typech venkovského prostoru.“ Příspěvek přednesený na konferenci: Venkov: životní podmínky, územní a sociální nerovnosti. (16. 10. 2017) SOU AV, Praha.
- Vincencová, M. (n. a.). *Blog: 20 důvodů, proč je lepší bydlet na vesnici než ve městě*. n. a. (online). Chlilichilil.cz. Dostupné z <http://chlilichilil.cz/blog/20-duvodu-proc-je-lepsi-bydlet-na-vesnici-nez-ve-meste/> (5. 2. 2018).

Financování: Text vznikl s podporou grantu GA ČR „Stárnutí na venkově: nezodpovězené otázky environmentální gerontologie“ (č. grantu 16-20873S). Autorka děkuje dvěma anonymním recenzentům/recenzentkám za věcné a konstruktivní připomínky, které výrazně ovlivnily finální podobu textu.

Autorka Mgr. Lucie Vidovičová, Ph.D. (vidovicova@fss.muni.cz) je socioložka a výzkumná pracovníce (sociolog a researcher). Dlouhodobě se věnuje sociologii věku a stáří. Podílí se na výzkumných projektech pro národní i mezinárodní instituce a pracuje také jako konzultant na řadě implementačních projektů. Spolupracuje s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v. v. i. (Research Institute for Labor and Social Affairs - RILSA), Fakultou sociálních studií MU (Faculty of Social Studies, Masaryk University), Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika, a Národním ústavem duševního zdraví (National Institute of Mental Health). Spravuje web www.ageismus.cz.